

UDK 37

ISSN 2545 - 4439
ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers

EDUCATION

Vol. 38.2

KIJ

Vol. 38

No. 2

pp. 309 - 510

Skopje 2020

Global Impact & Quality Factor 1.822 (2017) <http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

**SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 38.2**

March, 2020

**INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE**

KNOWLEDGE
International Journal Scientific Papers Vol. 38.2

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Cezar Birzea PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic, PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Milka Zdravkovska PhD, Drago Cvijanovic PhD, Predrag Trajković PhD, Lazar Stosic PhD, Krasimira Staneva PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Daniela Todorova PhD, Baki Koleci PhD, Lisen Bashkurti PhD, Zoran Srzentić PhD, Sinisa Opic PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

Editor in chief

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE - International Journal Scientific Papers Vol. 38.2

ISSN 1857-923X (for e-version)

ISSN 2545 – 4439 (for printed version)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (N. Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (N. Macedonia)

Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)

Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)

Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)

Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:

- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Faculty of economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aneta Mijoska PhD, Faculty of Dentistry, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Artan Nimani PhD, Rector, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Darijo Jerkovic PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Daniela Todorova PhD, “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)

- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Fadil Millaku, PhD, Rector, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Fatos Ukaj, University “Hasan Prishtina”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Halit Shabani, PhD, University “Hadzi Zeka”, Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Ibrahim Obhodjas PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Ivan Blazhevski, PhD, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Petkov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jamila Jaganjac PhD, Faculty of Business Economy, University “Vitez”, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy “Vassil Levski”, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Krasimira Staneva PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)

- Prof. Łukasz Tomczyk PhD, Pedagogical University of Cracow (Poland)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
- Prof. Lulzim Zeneli PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N.Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Marija Magdinceva – Shopova PhD, Faculty of tourism and business logistics, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mitko Kotochevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Marijan Tanushevski PhD, Macedonian Scientific Society, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Nedžad Korajlic PhD, Dean, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Nonka Mateva PhD, Medical University, Plovdiv (Bulgaria)

- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Nano Ruzhin PhD, Faculty of Law, FON University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rossana Piccolo PhD, Università degli studi della Campania - Luigi Vanvitelli (Italy)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Rumen Tomov PhD, Rector, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski PhD, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N. Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College “Biznesi”, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Temelko Risteski PhD, Faculty of Law, FON University, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorcka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Vojislav Babic PhD, Institute of Sociology, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Vjollca Dibra PhD, University of Gjakova “Fehmi Agani” (Kosovo)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkovski, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

REVIEW PROCEDURE AND REVIEW BOARD

Each paper is reviewed by the editor and, if it is judged suitable for this publication, it is then sent to two referees for double blind peer review.

The editorial review board is consisted of 63 members, full professors in the fields 1) Natural and mathematical sciences, 2) Technical and technological sciences, 3) Medical sciences and Health, 4) Biotechnical sciences, 5) Social sciences, and 6) Humanities from all the Balkan countries and the region.

CONTENTS

INTERACTION OF THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH PARENTS - A KEY FACTOR FOR THE FORMATION OF SOCIAL COMPETENCES IN ADOLESCENTS	323
Sylvia Marushkina.....	323
INTERCULTURAL EDUCATION IN NORTH MACEDONIA: CHALLENGES AND PERSPECTIVES	329
Natka Jankova Alagjozovska.....	329
THE ROLES AND FEATURES OF SONGS IN EARLY ENGLISH LEARNING	335
Ivana Paula Gortan-Carlin	335
Gordana Dobravac.....	335
INNOVATIONS IN BULGARIAN EDUCATION	343
Venelin Terziev	343
Ivelina Dacheva	343
APPLICATION OF DIDACTIC METHODS AND DIDACTIC PROCEDURES IN THE EDUCATIONAL PRACTICE.....	349
Gjorgina Kjimova.....	349
APPLICATION OF PORTFOLIO IN THE PROCESS OF ASSESSING THE STUDENT'S ACHIEVEMENTS	355
Arbresha Zenki-Dalipi.....	355
USING HUMOR FOR EDUCATIONAL PURPOSES: FROM LAUGHTER TO KNOWLEDGE.....	361
Saša Stepanović	361
Vladimir Ilić	361
THE DIGITAL COMPETENCE OF THE PRIMARY TEACHER.....	367
Violeta Kyurkchiyska.....	367
MOBILE PHONE UTILIZATION IN HOMEWORK WITH HIGH SCHOOL STUDENTS	373
Nezir Halilović	373
TEACHERS ATTITUDES TOWARDS ACHIEVING THE KNOWLEDGE RELATED TO USING COMPUTERS IN THE CLASSROOM	379
Aleksandra Bašić	379
TECHNOLOGIES THAT ENHANCE THE EDUCATION OF STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES	385
Batije Shefketi	385
IMPLEMENTATION OF AN INNOVATIVE TRAINING MODEL IN BULGARIAN EDUCATION	391
Ivelina Dacheva	391
ACTIVE LISTENING IN THE EDUCATIONAL PRACTICE - CONDITIONS AND PROBLEMS ...	395
Irena Kitanova	395
ARRANGING A PUZZLE IN THIRD-GRADE HUMAN AND COMMUNITY EDUCATION	401
Krasimira Nikolova	401
DEFICITS IN THE MATHEMATICAL KNOWLEDGE OF THE TWO GRADE PUPILS - PREREQUISITES FOR EARLY DISMISSAL FROM SCHOOL	407
Valentina Chileva	407
DIFFERENCES IN THE STRUCTURE OF COGNITIVE CHARACTERISTICS OF FEMALE AND MALE STUDENTS OF THE SECONDARY SCHOOL IN ARILJE	415
Ranko Davidović	415
MUSICAL EDUCATIONAL CONTENT - OPPORTUNITIES FOR STIMULATING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FIRST-GRADERS	421
Vasilena Spasova.....	421

THE COLLECTIONS IN THE MUSIC TEXTBOOKS FOR THE GENERAL EDUCATION SCHOOL IN BULGARIA.....	427
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva.....	427
APPROACHES TO TEACHING FAIRY TALES.....	431
Merita Banjica	431
LITERARY WORK AS A GENOCIDE INSPIRATOR (MORAL CHALLENGES IN EDUCATIONAL CURRICULUM).....	437
Suada A. Džogović	437
HOW PARENTS' BACKGROUND AND ATTITUDE INFLUENCES CHILDREN'S MOTIVATION AT SCHOOL (EDUCATIONALLY) AND ENGLISH LANGUAGE LEARNING	443
Simona Serafimovska	443
TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AS A CONDITION FOR IMPROVEMENTS IN THE EDUCATION PROCESS OF CHILDREN WITH DISABILITIES	449
Valentina Miskova Kenkova	449
Jagoda Jovevska	449
HOW ACTIVE HEARING IS NECESSARY IN THE TEACHING PROCESS	453
Irena Kitanova	453
THE CREATIVE ACTIVITY OF THE TESTING OF THE BULGARIAN TRAINING TESTS AND THE LITERATURE IN THE PRIMARY SCHOOL	459
Iva Andonova Stamenova.....	459
MOTIVATION FOR EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL INTERACTIVITY	471
Nicola Vakrilov	471
Maria Bojkova	471
Nina Becheva.....	471
Gergana Pavlova.....	471
Penka Kruchkova.....	471
Raina Petrova.....	471
Zoia Koleva	471
Petar Atanasov	471
ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE CLASS TIME.....	477
Lyuben Vitanov	477
ECOLOGICAL ACTIVITIES IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS	485
Aleksandar Vukanović	485
Aleksandra Vreča	485
CHALLENGES FOR TUTORS TEACHING ”PHYSICAL EDUCATION AND SPORT” AT MEDICAL UNIVERSITY - PLOVDIV	493
Kiril Kableshkov.....	493
Todor Stoev	493
RELATION OF FUNCTIONAL ABILITY WITH SPRINTING SPEED OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS	497
Dušan Mićović.....	497
DESIGN EXERCISES IN PRESCHOOL CHILDREN	503
Miloš Nikolić.....	503

HOW ACTIVE HEARING IS NECESSARY IN THE TEACHING PROCESS

Irena Kitanova

Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Stip, R.N. Macedonia,
irena.kitanova@ugd.edu.mk

Abstract: Unlike many people who can hear, the number of those who can actively listen is much lower. The main reason for this is the fact that this skill requires a lot of effort and adjustment. Most often people compete who says what and have a strong need to express their opinion. This indicates exactly that need for people to be heard, while forgetting on the other side that the interlocutor has the same need to be heard. Impatience in communication is contrary to what active listening implies. True conversation, which is positive, good, constructive communication, involves active listening, which is a technique that can be developed only if we have the capacity for empathy, compassion for the interlocutor.

Analogous to these observations, the problem of active listening also occurs in the education system at all levels. For this reason, the purpose of this paper is to investigate all determinants that influence active listening in teaching, in order to help refine this process, and to assist all participants in communicating in teaching, and thus achieve greater understanding, efficiency and effectiveness in teaching, thereby improving the quality of the teaching process itself, which is the ultimate goal of every educational system in every society.

Keywords: active listening, teaching, speaking, teaching process.

КОЛКУ НИ Е ПОТРЕБНО АКТИВНОТО СЛУШАЊЕ ВО НАСТАВНИОТ ПРОЦЕС

Ирена Китанова

Факултет за образовни науки, Универзитет "Гоце Делчев", Штип, Р.С.Македонија,
irena.kitanova@ugd.edu.mk

Абстракт: Наспроти многу луѓе кои можат да чујат, многу е помал бројот на оние кои знаат активно да слушаат. Основната причина за тоа е фактот дека оваа вештина подразбира многу труд и приспособување. Најчесто луѓето се натпреваруваат кој што да каже и имаат изразена потреба да го искажуваат сопственото мислење. Ова укажува токму на таа потреба луѓето да бидат сослушани, притоа, се заборава на другата страна, дека и соговорникот ја има истата таа потреба, да биде сослушан. Нетрпеливоста во комуникацијата е спротивно на она што го подразбира активното слушање. Вистинскиот разговор кој претставува позитивна, добра, конструктивна комуникација, подразбира активно слушање, кое претставува техника што може да се развие единствено доколку имаме способност за емпатија, сочувство за соговорникот²¹.

Аналогно на овие согледувања, проблемот со активното слушање се појавува и во образовниот систем, на сите нивоа. Од тие причини, интересот на овој труд е да ги истражи сите детерминанти кои влијаат на активното слушање во наставата, со цел да се помогне при усовршувањето на овој процес, на сите учесници при комуникацијата во наставата, а со тоа и да се помогне да се постигне што поголемо разбирање, ефикасност и ефективност во наставата, со што се подобрува и самиот квалитет на наставниот процес, што е крајна цел на секој образовен систем, во секое општество.

Клучни зборови: активно слушање, настава, говорење, наставен процес.

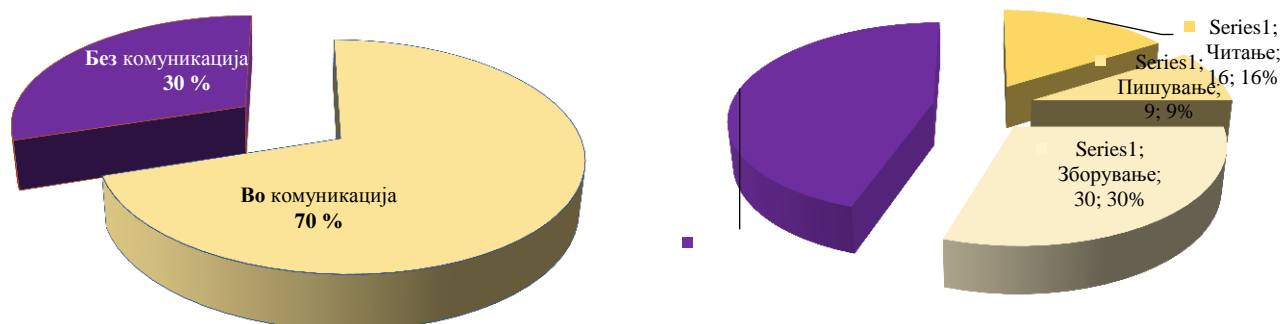
1. ВОВЕД

Пред да го дефинираме поимот активно слушање, прво би сакале да направиме дистинкција помеѓу поимите *слушање* за кое е потребен добар слушен апарат и *активно слушање* кое ги надминува нашите способности само да чуеме нешто што се зборува. Тоа ги опфаќа психолошките аспекти кои мораат да го следат слушниот апарат, како орган.

Сведоци сме на голем број луѓе кои не се во состојба активно да слушаат, а можат да чујат, што произлегува од основната причина дека за тоа се потребни голем труд, знаење и приспособување. Од вкупната

²¹ Како и во сите психолошки феномени, способностите се развиваат пред техниките, а техниките служат за адекватно изразување на развиените способности. Способноста за сочувство се однесува на можноста (и желбата) да се види светот од перспектива на соговорникот. Штом се има развиено способноста за емпатија, тогаш и постои желбата истата да се користи. Повеќе кај: Aleksandar Pejčić, <http://www.pozitivnapsihologija.rs/aktivno-slusanje/>

комуникација помеѓу луѓето, дури 45 % припаѓа на слушањето и токму од тие причини несфатливо е зошто неоправдано, му се дава помало значење во текот на животот и образованието. Доколку го разгледаме графичкиот приказ бр.1 и ја споредиме процентуалната застапеност на слушањето во однос на зборувањето, читањето и пишувањето, ќе забележиме дека дури 45 % припаѓа на слушањето, 30 % на зборување, 16 % на читање и само 9 % на пишување. Се забележува дисбаланс и се наметнува прашањето: Зошто во текот на образованието на просечниот човек, не се посветува соодветно внимание на овие способности? Сведоци сме дека во животот пишувањето се користи доста малку, читањето нешто повеќе и најмногу се користи говорењето. Наспроти ова, во слушање се поминува најмногу време во текот на комуникацискиот процес, а најмалку внимание се посветува за развивање на оваа, толку важна комуникациска способност. Повторно појава на дисбалансираност во користење и во развивање на способноста.

Графички приказ бр.1: Процентуално изразено потрошено време во комуникацискиот процес (Според Nedimovic, T., (2012), Psihologija komunikacije:male tajne za velike uspehe u komunikaciji, Vršac, Visoka škola studija za obrayovanje vaspitaca “Mihailo Pupin“, str.182.)

Оваа теза ја потврдува и самата природа, со создавање на одреден број на органи кои му се потребни на човекот: две уши – да слуша повеќе, две раце – да пишува повремено (бидејќи најчесто се служи со една рака), две очи – многу да гледа и една уста – малку да зборува.

Интересен е фактот дека слушањето е една од ретките работи која не се изучува во нашите училишта (што е пракса и во останатите земји од светот) туку ние сами сме приморани да ѝ се посветуваме во текот на нашиот живот. Добрата вест е што вештината на слушањето може да се подобри со инструкции и вежби. Времето кое е посветено на слушањето е далеку помало од времето на другите комуникациски вештини. Во графичкиот приказ бр.2 е претставена споредба на комуникациските вештини.

Научено по ред	⇒	Слушање	Говорење	Читање	Пишување
Користено во животот	⇒	Прво	Второ	Трето	Четврто
	⇒	Многу	Често	Одвреме-навреме	Малку
Учено...со време	⇒	Малку	Одвреме-навреме	Често	Многу

Графички приказ бр.2: Споредба на комуникациските активности (Табелата е преземена од:http://marul.ffst.hr/~dhrennastavakomunikacijaseminari_2012Sem_4.pdf)од август, 2011.

2. АКТИВНО СЛУШАЊЕ

За да се стане добар слушател, мора да се има голема желба за разбирање на другите луѓе, односно да се вложи напор и внимание во комуникацијата. Впрочем, активното слушање претпоставува минимизирање на сите комуникациски бариери и почитување на туѓите мислења, ставови и чувства, со други зборови - почитување на интегритетот на лицето кое се слуша. Доколку се развива способноста за активно слушање, доколку се разбере и сочувствува со она што другото лице го зборува (или чита), комуникацијата помеѓу двата соговорника ќе биде секогаш ефикасна и ефективна.

Една од најважните работи при активното слушање е соговорникот што треба да слуша, да донесе прво одлука дека сака да слуша (да биде мотивиран за комуникација и слушање), притоа внимавајќи на основните принципи на активното слушање, како што се гледањето право во очи, молчењето и се разбира, **слушањето**. Доколку овие принципи не се задоволат при процесот на активното слушање, тоа ќе биде непотполно и нема да претставува активно слушање, туку ќе биде само „слушање“, кое за жал не е секогаш конструктивно, со разбирање, со сочувствување... Категоризацијата на овие „непотполни слушања“ е разновидна низ литературата, но како најосновни ќе ги споменеме²²:

Псевдослушање - кога слушателот покажува реакции како да слуша (говорот на телото го „убедува“ соговорникот дека слуша), но всушност мисли на сосема друго, односно воопшто не го слуша соговорникот. Тоа претставува имитација на вистинското слушање. Псевдослушачот испраќа „сигнали“ на комуникаторот кои се препознатливи за активното слушање; го гледа говорникот во очи, потврдува со движења со главата, па дури може и да поставува прашања. Но, зад таа „слика“ дека се заинтересирани, се случува нешто сосема друго – користат пристојни „фасади“ за да ги сокријат мислењата кои ги имаат (сосема други мисли, недоразбирања, несогласувања и сл) а кои немаат врска со она што комуникаторот го зборува.

Еднострано слушање – кога слушателот восприема само еден тип на комуникација, односно, внимава само на вербалната или невербалната, додека го занемарува другиот вид на комуникација.

Селективно слушање – кога слушателот го слуша само она за кое тој покажува интерес, односно само делови кои според него се важни. Селективните слушатели одговараат само на одредени делови – напомени од комуникаторот (само на оние кои ги интересираат), отфрлувајќи го она што не е во доменот на нивниот интерес.

Селективно отфрлање - кога слушателот го очекува она што сака да го чуе и откако ќе го слушне тоа што го интересира како информација, престанува да слуша.

Украден збор – кога слушателот со нетрпение чека да го преземе зборот.

Нечувствително слушање - нечувствителните слушатели се слушатели кои не ги примаат пораките јасно од комуникаторите. Тие едноставно не се оспособени да „читаат меѓу редови“ за она што го слушаат или, пак да ги читаат невербалните движења на комуникаторот. Овој вид на слушатели не се оспособени да ги слушат „скриените пораки“ кои ги испраќа комуникаторот.

Одбранбено слушање – слушателот ги доживува сите испратени пораки како напад на неговата личност и затоа има потреба постојано да се брани или напаѓа.

Напаѓачко слушање – кога слушателот го слуша соговорникот, чекајќи момент да го нападне. Ваквите слушатели слушаат внимателно но само поради собирање информации за да го нападат комуникаторот, за она што го зборува.

Сите овие „слушања“ се деструктивни за комуникацијата и затоа не може да стане збор за активно слушање. Доколку сакаме да зборуваме за вистинско активно слушање, тоа треба да има цел да се сфати соговорникот и да постои желба да му се помогне при решавање на неговите „проблеми“ и при задоволување на неговите потреби. За да се постигне тоа, би морале да ги истакнеме основните принципи²³, на кои тоа се базира.

Првиот принцип се базира на мотивација за самото слушање. И комуникаторот и реципиентот, без разлика во која улога се наоѓа соговорникот, треба да знаат да „престанат да зборуваат“, односно да слушаат. Како што искажал познатиот писател Марк Твен: Ако требаше луѓето повеќе да зборуваат, отколку да слушаат, ќе имаа два јазика и едно уво.“ Соговорниците во комуникацискиот процес треба да се слушаат, да не се прекинуваат во разговорот.

Вториот принцип упатува на подготовка за слушање, односно фокусирање на соговорникот на она што се слуша. Како што претходно констатиравме, потребни се техники за совладување и усовршување на оваа вештина.

Третиот принцип се базира на охрабрување на соговорниците да слушаат, односно да ги совладуваат невербалните изрази на телото, со што би се охрабрил оној што зборува да продолжи понатаму (одржување контакт со очите, покажување дека активно се слуша и разбира она што се кажува...)

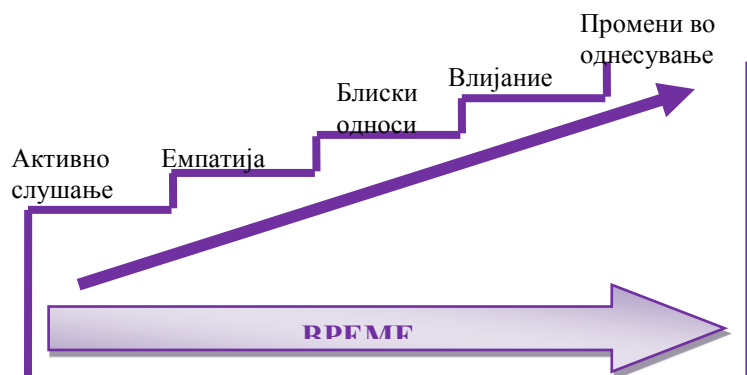
Четвртиот принцип на активното слушање претставува отстранување на какви било евентуални пречки кои би го дефокусирале вниманието на слушателите, како што е на пример: едноличност во бојата на гласот, невнесување емоции при говорењето(читањето), упадлив изглед на говорникот и сл.

Петтиот принцип се однесува на способноста на говорникот да се идентификува со личностите кои го слушаат, односно да гледа од нивна перспектива, за да може да ги разбере нивните потреби, можности и сл.

²² Suzic, (2005, str.185.

²³ Brdar, (2006), str.36.

Шестиот принцип на активното слушање е трпеливоста на соговорниците. Секој треба да има развиено способност да сослуша до крај (да не реагира на паузи) и да не го прекинува соговорникот. *Седмиот принцип* се однесува на тоа да се избегнуваат личните предрасуди при искажување на содржината, со цел да се изврши попозитивно влијание на соговорникот и тој да ја восприеми и разбере пораката. *Осмиот принцип* укажува на внимавање на динамиката и на тонот на говорењето, кои директно влијаат врз процесот на активното слушање, односно го фокусираат или дефокусираат слушателот од она што го слуша. Почитувајќи ги овие принципи на активното слушање, комуникацијата секогаш резултира со позитивен тек, со разбирање, восприемање на пораките кои се слушаат и се добива комуникациската повратна информација (communication feedback)²⁴. Процесот на развивање на активното слушање е долготраен, континуирано се развива и резултира со подобрување на меѓучовечките односи на соговорниците, со максимално разбирање и секогаш позитивна комуникација. Тој процес е објаснет во графичкиот приказ бр.3: како што може да се забележи, активното слушање директно влијае на промената во однесувањето на поединецот, што ја потенцира важноста од изучување и примена во воспитно – образовниот процес. Развивањето на овој процес е особено важен во наставата, односно на релацијата наставник – ученик. Наставниците мора да ги почитуваат овие принципи, но воедно и да ги оспособат учениците за истото. Само во тој случај може да се обезбеди активното слушање во наставата, кое ќе резултира со ефикасно и ефективно учење од страна на учениците. Во понатамошниот текст од овој труд, ќе се задржиме и ќе елаборираме за активното слушање во наставата, односно за она што е потребно да се практикува, за да учениците активно да слушаат при реализација на воспитно – образовниот процес.

Графички приказ бр.3: Скала на промена на однесување

ЛИТЕРАТУРА

- Abell, P., Samuels. J.M., & Cranna M. (1994), *Mergers, motivation and directors' remuneration*, London School of Economics and Political Science, London.
- Adižes, I. (2005), *Upravljanje promenama, moć uzajamnog poštovanja i poverenja u privatnom i porodičnom životu, poslu i društvu*; ASEE Books – Novi Sad.
- Brajša, P. (2000), *Umjeće razgovora*, C.A.S.H, Pula.
- Bratanić, M. (1990). *Mikropedagogija Interakcisko-komunikaciski aspekt odgoja*, Školska knjiga, Zagreb.
- Bratanić, M. (2002). *Paradoks odgoj*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naknada.
- Brdar, I. (2006). *Psihologija slušanja*, Rijeka, Filosofski fakultet.
- Brownell, J. (1994). Teaching Listening: Some Thoughts on Behavioral Approaches. *The Bulletin*.
- Buford, J. A. Jr. (1993). Be your own boss. *Journal of Extension*, 31 (1).
- Bulman, J. H. (2017), *Children`s reading of film and visual literacy in the primary curriculum*, Market Rasen, Lincolnshire, UK.
- Kostić, A., (1997). *Uticaj ličnosti na tačnost opažanja primarnih emocija na osnovu izraza lica.*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Novi Sad.

²⁴ Овој термин е преземен од англиската литература и ја означува повратната информација која се добива од слушателот/соговорникот, со цел да се постигне двонасочност во комуникацијата и да се провери колку е правилно разбрано она што се слуша.

- Kovach, K. A. (1987). What motivates employees? Workers and supervisors give different answers. *Business Horizons*.
- Nedimovic, T. (2012). *Psihologija komunikacije: male tajne za velike uspehe u komunikaciji*, Vršac, Visoka škola studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Pupin".
- Neill, S. (1994). *Neverbalna Komunikacija u razredu*, Zagreb, Educa.
- Peko, A. (2010). *Učimo aktivno slušati*, Zbornik radova sa 2 međunarodne znanstvene konferencije Obrazovanje za interkulturalizam, Osijek.
- Piz, A. (2004). *Pitanja su odgovori*, Beograd, MOST.
- Poyatos, F. (2001). *Nonverbal communication across disciplines*, John Benjamins Publishing.
- Puhalo, S. (2013). *Kako opažamo druge etničke grupe i njihove članove*, Sarajevo, Friedrich Ebert Stiftung.
- Radovanović, M. (1979). *Sociolingvistika*, Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Rakić, B. (1969). *Motivacija i školsko učenje*, Zavod za udžbenike, ВИН, Sarajevo.
- Rot, N. (2004). *Znakovi i značenja – Verbalna i neverbalna komunikacija*, Beograd, ПЛАТО.
- Андоновска Трајковска, Д. (2019). *Критичка писменост*, педагошки факултет, Битола.
- Локран, Ц (2016). *Развивање на педагогијата за образование на наставници: разбирање на поучувањето и учењето за поучување*, Арс Ламина, Скопје
- Лич, Ц., & Мун, Б. (2016). *Моќта на педагогијата*, Арсла Мина, Скопје.
- Улјанс, М. (2016). *Училишна дидактика*, Арс Ламина, Скопје.